

18. Державний архів Луганської області, ф. 34, оп.1, спр. 992.
19. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років : соціальний портрет та історична доля. – К. : Глобус, Вік; Едмонтон : Канад. ін-т Укр. Студій Альберт. ун-ту, 1992. – 176 с.
20. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 296, оп. 6, спр.13.
21. ЦДАВО України, ф. 296, оп. 6, спр. 20.
22. ЦДАВО України, ф. 296, оп. 6, спр. 16.
23. Григорович М. Здорове поповнення кооперативного апарату / М. Григорович // Кооперативне будівництво. – 1933. – № 1.
24. Інформаційний бюлетень Вукопспілки. – 1931.– № 6.
25. ЦДАВО України, ф. 296, оп.6, спр. 26.
26. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет...
27. До відповідальності винуватців збитків і поганої роботи кооперації! // Кооперативне будівництво. – 1935. – № 2–3.
28. Збірник законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду Української Радянської соціалістичної республіки. – 1937. – № 1.
29. Сизранцев К. Закріпити кращі кадри / К. Сизранцев // Кооперативне будівництво.– 1934. – № 3.
30. Кооперація України між з'їздами Рад // Кооперативне будівництво. – 1934. – № 11-12.
31. Карлівська райспоживспілка на шляхах оздоровлення // Кооперативне будівництво. – 1934. – № 8-9.
32. Державний архів Київської області, ф. Р-138, оп. 2, спр. 2.

Онипко Т. В. Влияние государства на кадровую политику отечественной потребительской кооперации в 20-30-е годы XX в.

Раскрыты сущность и масштабы влияния государственных органов власти на кадровую политику системы потребительской кооперации в 20-30-е годы XX в. Сделан акцент на том, что наступление на кадры отечественной кооперации советская власть совершала сознательно, стремясь тем самым поставить систему под контроль государственного аппарата. В результате потребительская кооперация УССР была лишена своих лучших специалистов, что существенно отразилось на качестве ведения хозяйства.

Ключевые слова: потребительская кооперация, государство, кооперативные кадры, «чистка» кооперативных организаций, репрессии.

Onipko T. V. Government influence on the personnel policy of domestic consumer cooperatives in the 20-30-ies of the XX century

The nature and the extent of public authorities' influence on the personnel policy of consumer cooperatives system in the 20-30-ies of XX century were disclosed. An emphasis was on the fact that the Soviet government committed deliberately the attack on the staff of national cooperation, thereby seeking to put the system under the control of the state power. As a result, consumer cooperatives of Ukrainian SSR had been deprived of their best people and this had a negative impact on the quality of its economy management.

Keywords: consumer cooperatives, the state, cooperative staff, "cleaning" of cooperative organizations, repressions.

УДК 94(477.83/.86)“192/193”

3. В. Захожай

МОЛОДЬ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ В РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ ПРОТИСТОЯННІ

У Східній Галичині в умовах польської окупації вдалося зберегти українську освіту і культуру. Такі організації, як «Рідна школа», «Просвіта» зіграли значну роль в цьому процесі. Підпільний Львівський університет є унікальним прикладом боротьби за вищу освіту в регіоні. Такі молодіжні організації, як «Сокіл», «Січ», «Луг» виховували свідомого українського патріота і сприяла захисту і розвитку української мови, культури та історії.

Ключові слова: Східна Галичина, освіта, молодіжний рух, національна культура, молодіжні організації.

Молодь у всі часи, при різних режимах та політичних становищах була основним об'єктом впливу на формування світогляду. Впливати на молоде покоління Східної Галичини в міжвоєнний період намагалася не тільки влада Польщі, але й неабиякі зусилля прикладало і керівництво радянської держави. Незважаючи на подвійний приціл, галичани дали світові приклад протистояння асиміляторській політиці польського уряду та пропаганді радянської ідеології. Найважливішим акцентом у цьому було освіта, тому під спеціальний приціл було взято українську молодь.

Уряд Польщі сподівався, що застосувавши потрібну для них систему шкільництва виховуватиме з не поляків відданих громадян Польської держави. Польська влада заявила, що єдино признаною повноцінною школою на майбутнє буде школа з державною мовою викладання. Щоб узаконити ліквідацію іншомовних шкіл, польський сейм затвердив 31 липня 1924 р. закон, відповідно до якого основним школи ставали двомовними, а насправді польськими, бо крім обов'язкового вивчення польської мови, нею викладалася польська історія, географія та інші науки. До того ж учителями в школах були переважно поляки, які часто

не знали української мови. Цей закон дав можливість скоротити українські школи з 2426 у 1921р. – до 352 у 1938 р. та відкрити 1794 двомовні школи.

Спробу задовольнити потребу українців у середніх освітніх закладах зробило товариство «Рідна школа». У протоколі засідання товариства зафіксовано: «У боротьбі за життя нації мусимо починати від самих основ, тобто від оборони нашого молодого покоління за допомогою його доцільного виховання і навчання. Коли зуміємо забезпечити для нації її молоде покоління, коли воно буде перейняте її традиціями, змаганнями та ідеалами, то й будучність нації буде запевнена» [1, арк. 4] Товариство утримувало 13 середніх шкіл, 33 народні школи, 68 фахових і загальноосвітніх курсів, 255 дитячих садків, заснувало 40 гімназій, ліцеїв, професійно-технічних шкіл, видавало педагогічний журнал, організувало з'їзди, вистави [2, с. 86]. Заходам «Рідної школи» було зорганізовано для шкільної молоді 700 бібліотек [3, с. 489]. Середні школи товариства закінчило 1645 учнів. Велику частину витрат на ці заходи покривали внески його членів (число яких у 1938 р. перевершило 100 тис.) та внески емігрантів у Сполучених Штатах та Канаді.

На полі українського шкільництва прислужилися українські товариства – «Гуцульське мистецтво», Ревізійний Союз українських кооператорів, «Маслосоюз» та ін. Освітою населення опікувався Митрополит Андрей Шептицький, заснувавши Богословську академію у Львові.

Надзвичайну активність проявляло товариство «Просвіта» у Львові. З кожним роком воно збільшувало кількість своїх читалень: у 1924 р. – 1337, у 1925 р. – 2020, у 1926 р. – 2493, у 1927 р. – 2689, в 1928 р. – 2934 читальні а в 1932 р. їх налічувалось уже 2984 [4, с.53]. Товариство утримувало 1739 бібліотек, 63 курсів для неписьменних, улаштувало 5443 вистав [5, с. 45]. «Просвіта» друкувала книги, часописи, газети, розповідала правду про українську історію, будила свідоме прагнення до волі і незалежності України. Відомий український діяч І.Калиновський писав: «При теперішній політично-національних відносинах на українських землях під Польщею, наші читальні «Просвіти» треба вести так, щоби вони заступили нам: народні школи і гімназії, народні університети і великоміські книгозбірні, театри і кіно... З уваги на те, нашим головним завданням повинно бути – заснування і відновлення читалень «Просвіти» у кожній громаді, селі, містечку, місті, на всьому просторі української землі!» [6, с. 4]. Незважаючи на незадоволення з боку польської влади культурно-освітньою діяльністю товариства «Просвіта», її вплив на розвиток національної культури та зміцнення національних основ духовного життя молоді Західної України важко переоцінити.

За діяльністю громадських організацій в Галичині пильно стежили з СРСР. Саме в найчисельніші та найвпливовіші громадські освітньо-просвітницькі товариства «Просвіта» і «Рідна мова» радянсько-комуністичні лідери намагалися вкоренити прокомуністичні елементи, які б сприяли посиленню радянським настроїв в краї серед молоді.

Особливу увагу приділяли «Просвітам», які були фактично оплотом національного виховання населення. Щороку для підтримки їхньої прорадянської діяльності виділялися кошти. Наприклад, на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У 28 січня 1933 р. було вирішено надати на 1933 р. 6000 дол. [7, арк. 128]. Свою діяльність в «Просвітах» КП(б)У спрямовувала через КПЗУ та «Сельроб». КПЗУ використовувала «Просвіту» для проведення легальної роботи в масах. Її керівництво давало настанови своїм організаціям опанувати читальні «Просвіти», активізувати їх діяльність. Виконуючи ці настанови, місцеві комуністичні осередки домоглися того, що частина читалень підпала під їхній вплив. Такі читальні випускували робітничі газети і комплектували бібліотеки радянською і виданою в країні марксистською літературою.

Аналогічна політика проводилася й у лавах іншої масової просвітницької організації – «Рідній школі» [8, с. 113].

Проте, комуністи Західної України (під керівництвом КП(б)У) не змогли повністю опанувати наймасовіші організації Східної Галичини культурно-освітнього напрямку. На захисті української національної освіти стояли свідомі галичани.

Польський уряд створював труднощі для галичан існували на отримання вищої освіти. У Львові було чотири вищих навчальних заклади: університет, політехнічний інститут, ветеринарна академія та академія зовнішньої торгівлі. Проте українців там навчалось дуже мало через процентну норму прийому. Наприклад, у Львівському університеті було встановлено квоту близько 5 %.

У серпні 1919 р. ректорат університету оголосив, що правом вступу можуть скористатися тільки ті громадяни польської держави, які виконали обов'язок військової служби в польській армії та громадяни союзних з Польщею країн. Польський уряд провів чистку і серед українців професорсько-викладацького складу. Після відмови скласти присягу польського громадянства і викладання польською мовою 8 професорів та 4 доценти були звільнені, а 8 українських кафедр та 4 доцентури були скасовані. Викладачі були приречені на безробіття, а молодь позбавлена права навчатися у виші [9, с. 98]. На початку 1920 р. розпочав своє життя «таємний університет», організований без дозволу властей. Викладання велось конспіративно в приміщеннях різних українських установ, часом в помешканнях професорів, а то й в холодних льохах, вологих підвалах.

Під час канікул студенти мусили подбати про своє забезпечення. Для цього молодь організувала збір коштів, що повністю покрило всі видатки університету. Проте, польська влада дізнавшись про акцію збору коштів негайно закрило товариство «Академічна поміч». Ректора В.Щурата, після його звернення у пресі до львівського громадянства про підготовку помешкань для студентства, викликано до поліції. А після замаху студента правничого відділу університету, члена бойової команди УВО С.Федака на львівського воєводу С.Грабського і начальника польської держави Ю.Пілсудського, ректора протримали у тюрмі три місяці. Арештували кількох професорів та студентів. Почались переслідування всіх викладачів університету і дисциплінарно наказували тих, які займали державні посади чи працювали адвокатами.

Та незважаючи на репресії [10, с. 89] університет продовжував працювати і розширюватись (у 1921 р. відкрито технічний відділ, який відокремився в таємну Українську високу технічну школу).

1923 р. вдалося видати і перший науковий студентський журнал «Історичний вісник» за редакцією професора Івана Крип'якевича. В журналі друкувалися статті студентів, котрі брали участь у семінарі проф. І. Крип'якевича. І хоча вийшло лише 3 числа, це був значний успіх.

Після 1923 р. намітилися ознаки кризи університетської акції. В краю ніхто дипломів не визнавав. Поляки штампували своїх фахівців і вони займали ключові місця. Тому частина українського студентства почала записуватись у польські вищі школи. Однак, планувалося зобов'язати кожного українського студента, що вчиться у польських вищих школах, ще ходити в Український університет для вивчення предметів українознавства. Після чергової хвилі арештів у травні 1925 р. лекцій ставало щораз менше, і восени Український «таємний» університет перестав функціонувати.

За час свого існування (1920–1925 рр.) Український університет у Львові набрав широкого розголосу, став відомим міжнародній громадськості та дістав підтримку окремих її кіл. Вищі навчальні заклади європейських держав – Чехословаччини, Австрії, Німеччини та вільного м. Гданська зараховували студентам Українського університету роки навчання. Підпільний університет, дав вищу освіту 1500 українським студентам. Випускники філософського факультету працювали в товариствах «Рідна школа», «Просвіта», які хоч трохи задовольняли потребу українців в освітніх закладах. Студенти-правники працювали в кооперативах ревізорами, інспекторами, в правничих відділах, директорами повітових союзів [11, с. 59]

Діяльність українського таємного університету була унікальним явищем в історії світової культури. Він явив світові приклад самовідданого відстоювання національної гідності поневолених українців, демонстративний процес проти польської окупації, прагнення до світових вершин знань і науки.

В Галичині діяли українські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Луг», «Пласт», які поєднували навчальний та виховний процес на народно-національному ґрунті. «Сокіл» відновив свою діяльність у 1924 р., перервану війною і на кінець 1928 р. вже працювало 421 товариство, що налічувало 32 601 членів [12, с. 26]. Велика увага у товаристві приділялася фізичному розвитку молоді, що пояснювалось не тільки бажанням мати здорове покоління в майбутньому, а й виховати майбутнього воїна, готового до важкої боротьби за відновлення Української державності. Були відкриті спортивні секції з легкої атлетики, футболу, волейболу, тенісу, їзди на лижах та ковзанах. Старшина «Сокола» веде активну роботу, щоб добитися участі команди Східної Галичини на Олімпійських іграх в Берліні, які мали відбутись літом 1936 р. але згоди Польського Національного Комітету так і не отримав. По неділях проводились сходи культурно-пізнавального характеру: читали реферати з історії України, проводили читання і обговорення книг та часописів, проводились репетиції в гуртках художньої самодіяльності. Фізвиховна робота і культурно-просвітницька діяльність повинні були сформувати в українській молоді такі риси, як національну свідомість, розуміння свого обов'язку перед Україною фізичну досконалість, дисциплінованість, готовність до самопожертви.

Близьким до «Соколів» по завданнями і формами роботи було товариство «Січ». Їхнім завданням було гасіння пожеж, надання допомоги при нещасних випадках, робота по ліквідації не писемності, антиалкогольна пропаганда, мистецька діяльність. «Січ» мала національний характер, який проявлявся у всьому: одязі, формах роботи і організаційній побудові. Кожний січовик повинен був почувати себе нащадком запорожців. Організаційна побудова «Січей» нагадувала Запорізьку Січ. Січова корогва була синьо-жовта із зображенням восьмикутної зірки: в середині якої дві руки тримали серп, а над зіркою девіз: «В єдності сила!»

Козацький вільний дух який панував у «Січах», викликав страх і занепокоєння в боку польського уряду. Протягом 1922 р. була припинена діяльність 50 січових осередків, як політизованих, «неблагонадійних». Переслідування не припинялися і в наступні роки. Причиною для цього були антипольські виступи членів товариства проти асиміляторської політики польського уряду протягом 1925 р. щодо української мови, шкіл, громадських прав. Останній січовий осередок припинив своє існування в 1929 р. Більшість січовиків перейшли в нову молодіжну організацію «Луг», яка була створена в 1925 р. і була близька за характером роботі до «Січей». Головним завданням товариство вважало надання допомоги при пожежах і повенях, але багато уваги приділяло культурно-просвітницькій роботі серед населення. Особливою популярністю користувались такі заходи як вистави і концерти, вечорниці, конкурси хорошого співу, оркестрів, народних музик тощо. Луговики на своїх сходах, які проводили 3-5 разів на тиждень, читали реферати з історії України, розучували пісні, танці, п'єси, збирали пожертви для будинку українських інвалідів, вчили неписьменних читати та писати. З 1934 р. «Луг» стає найбільш популярним і масовим товариством в Галичині. Якщо в 1934 р. товариство мало 430 осередків, то в 1939 р. – 934 осередки, які об'єднували 30 тис. членів [12, с. 65].

Дещо відрізнявся від попередніх організації «Пласт», що організувався на зразок американських, англійських скаутів. Особливістю товариства було те, що вони працювали з дітьми дошкільного і шкільного віку. Це було дуже важливо, бо польська школа вже в дитячому віці отруювала дитячі душі чужою мовою, історією, культурою. Тому в умовах польської окупації «Пласт» виховував у малих галичан національний дух і фізичну силу для боротьби за національні права. В осередках товариства молодь учили різним ремеслам, які могли б пригодитися в житті і службі для Батьківщини. Пластунів вчили самостійною, чесною працею заробляти гроші, які використовували для благодійних цілей. Так пластуни носили обіди політ'в'язням тюрєм, влаштовували для дітей-сиріт та інвалідів Миколаївські вечори, ходили з колядою та щедрівками тощо. Пластуни щороку проводили «Свято Української Матері», для своїх матерів і матерів

вдів. На літніх канікулах збирали історико-краєзнавчі, етнографічні матеріали з метою кращого пізнання рідного краю. Фізичне виховання у «Пласті» повинно було сприяти вихованню сили волі, мужності, відваги. «Пласт», як і інші молодіжні товариства, був під наглядом поліції та польської місцевої адміністрації. За найменші порушення статуту поліція проводила арешти, обшуки, конфіскацію майна і літератури. Про популярність і авторитет «Пласту» серед населення свідчать цифри – у 1927 р. нараховувалось 138 пластових полків, які об'єднували близько 30 тис. членів [12, с. 58]. Значення цієї організації велике, бо молодь готувалась до державного життя, вчилась поборювати життєві труднощі, свідомо розуміти свою роль і місце і суспільстві, підпорядковувати свої власні інтереси загальній справі – за кращу долю України та її народу.

Таким чином, молодіжні товариства, які існували в Східній Галичині «Сокіл», «Січ», «Луг», «Пласт» виховували свідомого патріота-українця, сприяли захисту і розвитку української мови, культури, історії.

Керівництво радянської держави з неабияким інтересом спостерігало за молодіжним рухом в Галичині. Більшовики розуміли, що найбільш придатним «матеріалом» для поширення радянської пропаганди є молоде покоління, яке було легше виховати на засадах комуністичної ідеології. Але складність роботи полягала в тому, що тут діяла широка сітка різноманітних дитячо-молодіжних організацій – «Пласт», «Сокіл», «Січ», «Луг» та ін. Проте спроби опанувати названі організації комуністичними елементами не принесли бажаного результату. Практично повного провалу зазнала робота комуністів у «Пласті» [13, с. 62]. Його керівництво дотримувалося загальнокомсомольських засад «аполітичності», з іншого боку там посилювалися націоналістичні впливи. Тому спроби підпорядкування собі товариство були фактично безперспективними. Не на багато вдалішою виявилася діяльність комуністів у «Лугах». У другій половині 20-х рр. на з'їздах товариства їм вдавалося ще інколи озвучувати свої вимоги [14, с. 89]. Але загалом успіхи комуністичної пропаганди в «Лугах» були скромними [15, с. 210].

Не опанувавши діючих галицьких молодіжних організацій, комуністи основний упор у роботі з молоддю зробили на створення окремої молодіжної комуністичної спілки. За досвідом РКП(б) та КП(б)У при КПСГ (згодом КПЗУ) також були створені комсомольські організації, які так само розглядалися як допомога та резерв комуністичної партії.

Перші комсомольські організації на західноукраїнських землях виникли ще в квітні 1919 р. У серпні 1920 р. у Тернополі було проголошено створення Галицької Комуністичної Спілки Молоді [16, с.105]. 23 жовтня 1921 р. у Станіславі пройшла перша крайова комсомольська конференція, яка проголосила створення Комуністичної спілки молоді Східної Галичини, прийняла її статут, визначила програму організаційної діяльності, форми і методи боротьби, обрала ЦК, першим секретарем якого став І.Вантук [17, с. 43].

У 1922 р. КСМСГ було визнано автономною організацією у складі Комуністичної спілки молоді Польщі й була перейменована у Комуністичну спілку молоді Західної України. З допомогою та під керівництвом КПЗУ – КСМЗУ до осені 1923 р. перетворилася у добре організовану крайову комсомольську організацію з окружними, повітовими і місцевими комітетами, будуючи свою діяльність за гуртковою системою по фабриках, заводах, селах, майстернях, школах тощо (всі гуртки були суворо законспіровані).

У січні 1926 р. бюро ЦК ЛКСМУ ухвалило рішення щодо потреби шефства організацій ЛКСМУ над західноукраїнськими комсомольськими організаціями [18, с. 43]. Зрозуміло, що така форма як шефство надавала можливість не тільки контролювати діяльність західноукраїнських комсомольських організацій, а й направляти її у вигідному для радянської сторони руслі.

Чимало членів КСМЗУ, уникаючи переслідувань і арештів з боку польської влади знаходили політичний захист у Радянській Україні. Їх перебування супроводжувалося подальшим навчанням. Існувала, навіть певна «разнорядка», за якою окружні організації повинні були влаштовувати на навчання та забезпечувати житлом західноукраїнських комсомольців [18, с. 44].

Так само як робота ЛКСМУ знаходилася постійно під пильним оком КП(б)У, так само і питання про роботу комсомольських організацій Східної Галичини регулярно розглядалися на пленумах ЦК КПЗУ, де звертали увагу на підвищення теоретичного рівня комсомольців, посилення роботи щодо створення нових організацій, необхідність поширення впливу у читальних «Просвітах», кооперативах, профспілках, робітничих організаціях [19, с. 125], на активізацію політичної роботи в молодіжних рядах, боротьбу з націоналізмом, соціал-угодовством; посилення діяльності в культурно-освітніх та спортивних молодіжних організаціях; зміцнення бойової готовності та масовості комсомольських організацій. Напрями, форми і методи комсомольської роботи були різноманітними, однак вони підпорядковувалися головній меті – вихованню марксистсько-ленінського світогляду молоді.

Комсомольці розповсюджували нелегальну комуністичну літературу, ознайомлюючи з нею молодь, яка не входила до складу їхніх організацій; сприяли популяризації комуністичних атрибутів, вивішуючи червоні прапори, транспаранти, плакати; поширювали листівки, відозви серед робітничої та селянської молоді, організували мітинги та демонстрації. Щороку члени комсомольських організацій залучалися до відзначення Міжнародного свята трудящих – 1 Травня. Комсомольці активно брали участь й у антивоєнних акціях, виступали на захист СРСР... [18, с. 79-80]. Комсомольці брали участь у страйковій боротьбі, збирали кошти для страйкуючих. Своє завдання вони вбачали в тому, щоб мобілізувати працюючу молодь на боротьбу за повалення диктатури Ю.Пілсудського і встановлення робітничо-селянського уряду.

Окремим напрямом діяльності КСМЗУ була робота зі студентською молоддю. У січні 1929 р. було створено студентську секцію «Сельробу», яка основним своїм завданням вважала – відкриття у Львові українського університету, боротьбу за визволення політичних в'язнів, налагодження дружніх стосунків із студентами Радянської України, сприяння консолідації всіх революційно-соціалістичних сил західноукраїнського студентства, робота у культурно-освітніх, господарських, спортивних організаціях тощо.

Загалом, на 1930 р. молодіжна секція «Сельробу» мала 130 місцевих організацій, у яких налічувалося близько 3600 членів [16, с. 109]. Таким чином, завдяки цій молодіжній секції КСМЗУ вдалося дещо розширити свій вплив на західноукраїнську молодь.

Чимало зусиль приділяли комсомольські організації роботі зі шкільною молоддю [16, с. 89]. У 1925 р. КПЗУ здійснила ряд заходів, спрямованих на розгортання піонерського руху в школах, безпосереднє керівництво яким було доручено КСМЗУ. При ЦК КСМЗУ було створено центральне бюро піонерської організації, яка дістала назву «Червоний піонер Західної України». Піонери об'єднувалися у ланки, ланки – в загони, які налічували по 14-20 осіб віком 12-16 років. Вони розповсюджували листівки, відозви, переправляли повідомлення. Наприкінці 30-х років піонерські загони діяли на усіх західноукраїнських землях, нараховуючи близько 6 тисяч чол. [16, с. 110].

В середині 20-х років була широко розвинута індивідуальна робота комсомольських активістів із кращими учнями українських гімназій, особливо старших класів. З ними особисто велися бесіди, під час яких їх переконували в тому, що для України було б найкраще, якби усі її землі були з'єднані під опікою Москви. Також доводилося, що у СРСР загалом і в Радянській Україні зокрема набагато кращі умови життя, ніж у Польщі [19, с. 66-67]. Однак, у кількісному вираженні молодіжні й дитячі організації комуністичного напрямку значно поступалися чисельно таким впливовим осередкам як «Пласт», «Сокіл», «Луг», «Січ» та ін.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що більшовицьке керівництво СРСР та УСРР надавало велике значення роботі серед молоді Східної Галичини, щоб поширювати комуністичну ідеологію. Загалом, комуністам не вдалося опанувати діючі в краї громадські товариства. В більшості, громадські товариства залишилися на національних позиціях і продовжували вбачати своїм основним завданням виховання населення краю на базі національних цінностей.

Як бачимо, боротьба за молодь являла собою надзвичайно важливе питання, яке стояло наріжним каменем в протистоянні Польщі та радянського уряду. Незважаючи на тиск з боку двох держав, галичани зуміли зберегти українську національну освіту, національну свідомість і культуру молодого населення Східної Галичини, сформувати патріота України.

Джерела та література

1. ЦДІА України у Львові, ф.206, оп.1, спр. 253.
2. Українська культура / за ред. Д.Антоновича. – К., 1993.
3. Семчишин М. Тисяча років української культури / М.Семчишин. – К., 1993.
4. Чоповський В. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918-1939) / В. Чоповський. – Львів: «Край», 1993. – 168 с.
5. Нарис історії «Просвіти» / Р. Іванчук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. – Львів – Краків – Париж : Просвіта, 1993. – 232 с.
6. Калинович І. Що робити по читальнях «Просвіти»? / І.Калинович – Львів, 1936. – 29 с.
7. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 9, арк. 128.
8. КПЗУ – організатор революційної боротьби. Спогади колишніх комуністичних членів Комуністичної партії Західної України. – Львів, 1958. – 314 с.
9. Федевич К. Галицькі українці у Польщі 1920 – 1939 рр. (Інтеграція галицьких українців до Польської держави у 1920 – 1930-ті рр.) / К.К. Федевич – К.: Основа, 2009. – 280 с.
10. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914 – 1939) / О.С.Рубльов. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 648 с.
11. Хобзей П. Таємний університет у Львові / П.Хобзей / Україна. Наука і культура. – К., 1991. – Вип.25. – С. 45-59.
12. Андрухів І. Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» / І.О.Андрухів. – Івано-Франківськ, 1992. – 79 с.
13. Левицький С. Український Пластовий Уклад в роках 1911-1945 в спогадах автора (Причинники до історії Пласту) / С. Левицький. – Мюнхен: Молоде життя, 1967. – 131 с.
14. Герасименко М., Дудикевич Б. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною / М. Герасименко, Б.Дудикевич. – К.: Політвидав України, 1960. – 225 с.
15. Савчук Б.П. Українські громадські організації в суспільному житті Галичини (остання третина XIX ст. – кін. 30-х років XX ст.): Дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01/ Б.П.Савчук; Інститут політології. – К., 1999. – 492 с.
16. Твердохліб В.Ю. У перших лавах / В.Ю.Твердохліб // Жовтень. –1978. – № 10. – С. 105-115.
17. Васюта І.К. Формування робітничо-селянського союзу в революційній боротьбі на Західній Україні 1921-1939 / І.К.Васюта. – Львів: Вид-во ЛДУ «Вища школа», 1988. – 174 с.
18. Твердохліб В.Ю. Молодь Західної України у боротьбі за возз'єднання (1919-1939) / В.Ю. Твердохліб. – Львів: Вища школа, 1983. – 136 с.
19. Шумський І.І. Молодіжний рух у Західній Україні (1920-1939): Дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01 / І.І.Шумський; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці, 2001. – 203 с.

Захожай З. В. Молодежь Восточной Галиции в советско-польском противостоянии

В Восточной Галиции в условиях польской оккупации удалось сохранить украинское образование и культуру. Такие организации, как «Родная школа», «Просвіта» сыграли значительную роль в этом процессе. Подпольный Львовский университет является уникальным примером борьбы за высшее образование в регионе. Такие молодежные организации, как «Сокол», «Січ», «Луг» воспитывали сознательного украинского патриота и способствовали защите и развитию украинского языка, культуры и истории.

Ключевые слова: Восточная Галиция, образование, молодежное движение, национальная культура, молодежные организации.

Zakhozhay Z. V. The youth of the Eastern Halitziya are in the Soviet-Polish opposition

Eastern Halitziya managed to maintain Ukrainian education and culture during Polish occupation. Such organizations as "Ridna Shkola", "Prosvita" played a significant role in this process. The clandestine university of Lviv is a unique example of the struggle for high education in the region. Such youth organizations as "Sokil", "Sitch", "Lug" brought up a conscious Ukrainian patriot and promoted protection and development of the Ukrainian language, culture and history.

Keywords: Eastern Halitziya, education, movement of youth, national culture, youth organizations.

УДК 940(477)07

Т. Ю. Іванова

ЕТНОПОЛІТИКА БІЛЬШОВИКІВ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДЕННИХ РЕГІОНІВ УРСР В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У запропонованій статті аналізується та розкривається політико-правове становище національних меншин Півдня України у 1920–30-ті рр. На його розвиток вплинули запровадження і діяльність ряду установ з національних питань, реформа адміністративно-територіального устрою 1922 р. та політика коренізації радянської влади. Поглиблено, з'ясовано наслідки цих процесів для життя різних етносів південноукраїнського регіону.

Ключові слова: національна меншина, етнополітика, коренізація, тоталітаризм, диктатура пролетаріату.

Особливістю більшовицької етнополітики став її наступальний характер. Вона мала на меті не стільки регулювання реальних етносоціальних й етнополітичних процесів, скільки моделювання й докорінну переорієнтацію відповідно до завдань прискорення соціально-економічного розвитку країни. Спеціальним державним структурам, що мали опікуватися справами національних меншин, відводилася непересічна роль у тактичних планах правлячої партії [1, с.152–153].

Конституція УСРР 1919 р. характеризувала новостворену державу як організацію диктатури пролетаріату і бідного селянства, яка боротиметься за перемогу світової комуністичної революції і водночас не допускати пригнічення національних меншин або обмеження рівноправності. Після остаточного утвердження в Україні держави диктатури пролетаріату, радянська влада спочатку „опікувалася” національними меншинами через різні національні секції (відділи) ЦК КП(б)У (єврейську, латиську, литовську, татарську, німецьку тощо, організовані у 1919–1921 рр.) [2].

Дослідження особливостей функціонування національних рад та їх виконавчих органів розкриває етапи затвердження рад, як нової форми державної організації в умовах поступового насадження тоталітаризму, дозволяє з'ясувати рівень управлінської компетентності та місце названих утворень в політичній тактиці і стратегії радянського уряду. Політичні зміни в Україні розпочиналися на тлі міжетнічної конфронтації, безпосередньою основою якої було катастрофічне погіршення умов господарювання й економічного відтворення всіх етнічних громад республіки.

Соціально-економічні і культурні заходи 1922–1924 рр. викликали подальші трансформації соціальної структури й суспільної організації національних меншин. У цих умовах проголошення політики коренізації виявилось своєчасним і в різних соціальних верствах сприйнято як можливий перехід до якісно нового етапу в соціально-економічній та етнічній історії країни.

Реалізацію ж державної етнополітики фактично започаткував Комісаріат з питань єврейської національної. Зберігся перший наказ від 7 лютого 1919 р., де розкрито схему організації Комісаріату. Надії на перехід влади в установах національного самоуправління до єврейського трудового народу з пролетаріатом на чолі, на заміну громад радами робітничих депутатів не виправдалися. Отримавши у спадок неналагоджений апарат колишнього Міністерства з єврейських справ, відсутність фінансування і розпоряджень уряду, Комісаріат не зміг розгорнути активної діяльності. Незважаючи на це, Комісаріат продовжував діяти як загальна канцелярія, що в поточній роботі замінила майже всі відділи і департаменти. 28 квітня 1919 р. політбюро ЦК КП(б)У відмовило в юридичному оформленні Комісаріату. Подібне рішення було і до утворення Наркомнацу при уряді УСРР у 1920 р. Нова національна політика, проголошена X з'їздом РКП(б) у березні 1921 р., спонукала політбюро ЦК КП(б)У ухвалити 23 квітня 1921 р. постанову про утворення, замість Наркомнацу, Відділу національних меншин при НКВС, якому підпорядковувалися всі підвідділи, зайняті роботою серед національних груп. До його завдань входило довести, що проголошений принцип самовизначення національностей не є порожнім звуком. Спеціальні органи державної влади, що проводили роботу серед національних меншин, утворилися в республіках, що входили до СРСР.

В травні 1921 р. президія ВУЦВК прийняла рішення про створення відділу національних меншостей при Наркоматі внутрішніх справ. До його компетенції входило „забезпечення мирного будівництва і братерського співробітництва національностей, які проживають на території УСРР; широке сприяння матеріальному розвитку національних меншостей, враховуючи особливості побуту, культури і економічного розвитку, нагляд за втіленням у життя національної політики радянської влади”. Головою відділу призначили комуніста єврейської національності І. Сударського [3, с.113].